

8. Паламарчук В.О., Коренюк П.І. Економіка природокористування. – Запоріжжя, 2003. – С. 104-121.

9. Туниця Ю.Ю. Сутність ідеї Екологічної Конституції Землі та її основні концептуальні засади// Наук. вісник УкрДЛТУ: Концепція Екологічної Конституції Землі – правова основа стратегії сталого розвитку. – Львів: УкрДЛТУ. – 2002, вип. 12.7. – С. 23-30.

10. *Encyclopedia Britanica*. – Oxford, London, 1970. – Vol. 12. – P. 435.

УДК 502.7 (075.8) Доц. Ю.В. Караван, канд. фіз.-мат. наук – Львівський інститут економіки і туризму; доц. Ю.С. Токар, канд. техн. наук – Львівський державний аграрний університет

ДЕЯКІ АСПЕКТИ СТРУКТУРИ ТА ЗМІСТУ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОНСТИТУЦІЇ ЗЕМЛІ

Викладено деякі засади побудови та функціонування Екологічної Конституції Землі та її міжнародне організаційне забезпечення.

*Assoc. prof. Yu.V. Karavan – Lviv Institute of Economy and Tourism;
assoc. prof. Yu.S. Tokar – Lviv State Agrarian University*

Some aspects of the structure and contents of the World Environmental Constitution

In the article some elements of construction and functioning of World Environmental Constitution, its international organization provision are presented.

Становлення цивілізації, вся її подальша історія розвитку свідчить, що існує постійна боротьба людини з довкіллям для задоволення своїх життєвих потреб. Використовуючи у рамках суспільного виробництва невпинно зростаючі за потужністю і масштабами науково-технічні засоби, соціум егоїстично перетворює природні ресурси у споживчі блага для себе. Сформувалась цільова функція ефективного виробництва, головним параметром якої є вартісний показник – прибуток. Досягнення максимально можливого прибутку за умови мінімізації витрат стало метою виробництва. До витрат віднесено різні види людських зусиль у вартісній формі, а щодо довкілля – джерела сировини і умов для виробництва, то воно має ціну тільки стосовно людських взаємовідносин, його власні збитки до уваги не беруться.

Реакція Природи на такий хижацький щодо неї спосіб людського господарювання у вигляді різноманітних екологічних негараздів, зокрема і кризового характеру, спонукали людську спільноту до переоцінки принципів ефективності виробництва, ведення його з урахуванням вимог екологічного імперативу. Нині у масштабі планети маємо окремі позитиви у цьому відношенні: існують приклади екологізації виробництва, існує низка міжнародних і національних декларацій і протоколів про наміри щодо захисту довкілля, відбувається певний зсув у людській свідомості у цьому напрямі. Спостерігаємо і прихований опір руйнуванню старих (антиекологічних) стереотипів природокористування. Яскравий приклад – Кіотські угоди. На словах усі – за, на практиці головні винуватці забруднення довкілля шукають різні відмовки, щоб ці угоди не виконувати. Отож, екологічна справа зрушилась з місця, але ще не-

має масштабного і стабільного розвитку. Істотним чинником такого розвитку має стати інтеграція морально-етичних, техніко-економічних, правових та інших норм раціонального природокористування в Основному законі людського існування на планеті – Екологічній Конституції Землі (ЕКЗ).

З метою розроблення ЕКЗ необхідно створити під егідою ООН Конституційну комісію, до складу якої увійшли б делегати від різних міжнародних організацій, які займаються питаннями охорони природи та екобезпеки. Мандат Комісії повинен передбачати змогу отримувати необхідну інформацію від міжнародних інституцій і урядових органів держав-членів ООН, проводити необхідні експертизи, співпрацювати з Академіями наук різних країн, проводити конференції та симпозиуми тощо.

Розроблений та узгоджений на основі міжнародного консенсусу проєкт ЕКЗ повинна урочисто прийняти Генеральна Асамблея ООН разом з механізмом контролю за втіленням норм ЕКЗ у країнах-підписантах. Одним із елементів згаданого вище механізму контролю має бути Міжнародний екологічний суд. Елементами згаданого вище механізму контролю мають бути Міжнародна екологічна інспекція та міжнародний екологічний суд. За сучасних умов зростання комунікаційних можливостей та інтенсивного міжнародного поділу праці наша планета перетворилась у велетенський гуртожиток з різними, часто-густо відмінними та конфліктними, економічними, політичними, державними інтересами його взаємозалежних мешканців. Саме Міжнародна екоінспекція мала б змогу відігравати роль своєрідного "коменданта", який слідкував би за дотриманням норм ЕКЗ.

Процес створення ЕКЗ та механізмів її реалізації, попри існуючі проблеми і складнощі, має добре підґрунтя: діяльність ЮНЕП – централізованої інституції ООН з питань довкілля, інших організаційних структур ООН, які у рамках своєї основної діяльності переймаються супутніми з цією діяльністю екологічними проблемами. Тільки добрих слів заслуговують екологічні акції низки міжнародних неурядових організацій, серед яких Міжнародний союз охорони природи і природних ресурсів – ініціатор прийняття Генеральною Асамблеєю ООН у 1982 р. Всесвітньої хартії охорони природи. Важко переоцінити прийняття у 1992 р. Декларації Ріо: Порядок денний на ХХІ ст. – план соціального, економічного та екологічного подальшого стійкого розвитку. Нагромаджений людською спільнотою досвід боротьби за екологічне благополуччя на методологічному рівні дає змогу його концентрації і узагальнення на організаційному рівні за умови функціонування ЕКЗ. Це особливо важливо з огляду на екологічне лицарство та дещо екстравагантну діяльність Грінпісу ("хіба ревуть воли, як ясла повні?"), і свідчить на користь переходу від імпульсної спорадичної боротьби до невпинної еволюційної діяльності у правовому полі ЕКЗ.

Бажано, щоб конструювання ЕКЗ стало пріоритетним серед завдань, які вирішує ООН, оскільки екологічні кризи різних рівнів здатні спричинювати руйнування і забирати людські життя у масштабах, зіставних хіба що з бідами від малих та великих військових конфліктів. Бажано, щоб недоліки ЕКЗ знайшли відбиток, з урахуванням національної специфіки, у відповідних нормативних актах держав, які підписали ЕКЗ.

Оскільки сферою застосування ЕКЗ мають бути практично усі напрями людської діяльності: культура, наука, освіта, різні види господарювання, доцільно, щоб цей документ мав структурну ієрархію. Перший (верхній) рівень (рівень норм) – власне ЕКЗ – сукупність відносно невеликої кількості статей принципово засадничого характеру. Другий рівень (рівень нормативів) – деталізація і конкретизація вимог відповідних норм. Можливий і третій рівень (методичний) – узагальнені методики, різні інструктивні матеріали, пов'язані з досягненнями відповідних норм, прогнози та оцінки.

За такої концепції побудови ЕКЗ її перший рівень є у часі тривало сталим, другий – стало-змінним (час від часу можливі корекції), третій – динамічний.

Запропонована конструкція ЕКЗ укупі з інституціями забезпечення її норм може дати змогу ефективніше долати складний шлях до головної мети: сталого розвитку та екологічної безпеки планети задля безпечного та комфортного існування на ній людини.

Прийняття ЕКЗ може спричинити руйнацію таких стереотипів людської свідомості, як "природа все стерпить: і наші техногенези, і наші військові змагання" (псевдооптимістичний) та "наближається кінець світу (людського), бо зупинити науково-технічний прогрес з його жахливими для Природи (отже, і для людей) наслідками і повернутись до печер неможливо" (суто песимістичний) і започаткувати створення культурогемої гармонійних взаємин "заводу" і "саду". Прийняття ЕКЗ і впровадження у життя її норм надасть новий підхід у діяльності ООН, внесе новації ХХІ-го ст. у міжнародну співпрацю.

ЕКЗ може внести певні корективи у діяльність політичних партій і громадських рухів. Так, антиглобалісти від протестних шоу (глобалізація є реальним наслідком науково-технічного прогресу, який ніякими протестами не зупинити) зможуть перейти на її базі до боротьби за ліквідацію конкретних соціальних негараздів, обмеження свавілля транснаціональних корпорацій. У цьому випадку боротьба відбуватиметься у межах правового поля, отже, матиме ефективніший характер.

Вибір конструкції (структури) ЕКЗ та інституцій, забезпечення практичної реалізації її норм є відповідальним завданням, але, врешті-решт, не має проблемного характеру.

Істотно складнішим є змістове наповнення компонентів ЕКЗ. Наприклад, існують проблеми в економічній та правовій площинах щодо визначення внеску в екологічні збитки на певній території, спричинені діяльністю на ній декількох об'єктів, транспортацією забруднення від об'єктів, розташованих за межами території, щодо оцінки негараздів, які проявились нині, але викликані функціонуванням джерела забруднення у минулому. Оцінка екологічних збитків ускладнена ще тим, що ефект від дії різних забруднень не має адитивного характеру. Взаємна дія декількох забруднень на певний реципієнт може створити ефект, відмінний від дії кожного з них. Зрозуміло, що окрім того, існують ще проблеми коректності визначення економічних збитків екологічного походження.

Не тривіальною є і проблема соціальних забруднень. Насамперед зазначимо, що існує досить поширена традиційна думка, що соціальні відносини

не є об'єктом екологічних досліджень, як і анахронізм, що екологія – це щось пов'язане лише з біологією. Безумовно, що людська популяція має істотні особливості щодо популяцій інших живих організмів, але при цьому вона залишається частиною біоти і на неї поширюється дія основних екологічних законів.

Якщо фізичне, хімічне та інші види забруднень мають матеріальних носіїв і спричиняють на реципієнтах негативні ефекти матеріальної природи, то соціальні забруднення мають морально-етичний характер, але можуть спричинювати на реципієнтах знов таки негативні ефекти матеріальної природи. Особливістю цього виду забруднень є те, що джерело і реципієнт – той самий об'єкт. Подібна ситуація складається і при інших видах забруднень, та у людей існує ще й таке поняття як свобода особи, права людини.

Наприклад, проблема нетрадиційних статевих стосунків. Має право та чи інша особа на такі стосунки? Мабуть, оскільки у неї об'єктивно існує механізм, що спонукає до цього. Таке ж саме право має людина хворіти на грип чи туберкульоз. Але нетрадиційна орієнтація є аномальною тому, що не виконується основна функція – продовження роду людського. Уявимо, що всі стали нетрадиціоналами. Що буде з людством? Зникне, або перейде на біотехнологічні методи (штучне запліднення, клонування тощо). Прекрасна перспектива відтворення людської популяції!

Коли засоби масової інформації поширюють і пропагують дані про одностатеві шлюби, чи не варто їхні дії вважати джерелами соціальних забруднень і оцінювати це подібно до свідомого розповсюдження інфекцій?

Відомо, що кожна людина володіє механізмом, який у стані викликати агресивну поведінку. Людство має апробовані рецепти реакцій на випадки агресивних дій, у тім числі і у правовому полі. У цьому випадку принципових проблем не існує. Виникають вони при оцінюванні різноманітної продукції (друкованої, електронної тощо), яка пропагує насильство. Чи потрібно за таких обставин обмежуватись моральним осудом або заборонаю до поширення? Часто такі заходи лише підвищують рейтинг (отже, і ціну) цієї продукції. Можливо, варто розглядати її як неякісний шкідливий товар та накладати штрафні санкції щодо товарів такого типу.

В економічно розвинених країнах існує ще одна проблема: надспоживання, яка, на жаль, актуалізується і в інших країнах. "Вейстингове" (престижне) споживання – це, зокрема, нераціональне витрачання ресурсів, у тім числі невідновлюваних, і додаткові проблеми з відходами з іншого. Елементарні карально-заборонювальні заходи у цьому випадку не ефективні (подібно до "сухого закону"), адже ж "красиво жити не заборониш". Залишається неохвальна громадська думка, сформована не на засадах осудження, а розвінчування духовної недолугості такого ставлення до побуту та заподіяння реальної шкоди довкіллю. Можливе і застосування економічних важелів до виробників "вейстингових речей" за істотно скорочений "життєвий цикл" цих виробів та, відповідно, швидке їх потрапляння у відходи.

За час свого існування на Землі соціум упевнився у необхідності дотримання деяких фундаментальних імперативів морального характеру, які є обмежувальними щодо дій конкретного індивіда у суспільстві. Нині маємо

досить доказів необхідності дотримання вимог екологічного імперативу – певних обмежень щодо дій суспільства у природному середовищі.

Наведені приклади із великої низки проблем, які треба вирішувати в ЕКЗ, демонструють багатоплановість та складність цього процесу, але вже сам факт цієї роботи сприятиме появі у людського загалу більшої зацікавленості щодо екологічних проблем, підняттю рівня екологічної свідомості та, можливо, знайде певне відображення у практичній діяльності під гаслом, що екологічна безпека є запорукою безпечнішого існування людини на Землі.

УДК 349.6:656.01

Аспір. Ю.А. Краснова – Київський національний аграрний університет ім. Тараса Шевченка

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЕКОЛОГІЧНО НЕБЕЗПЕЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ТРАНСПОРТІ У СИСТЕМІ ГЛОБАЛЬНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО УБЕЗПЕЧЕННЯ

Досліджуються вимоги екологічного законодавства України у сфері здійснення екологічно небезпечної діяльності на транспорті.

Post-graduate Yu.A. Krasnova – Kyiv national agricultural university named after Taras Shevchenko

The legal and ecological bearing of an ecologically safe activity regarding transport infrastructure within the system of global environmental safety provision

Provisions of Ukrainian legislation concerning ecologically dangerous activities in the transport sphere.

Прояви екологічного ризику для навколишнього природного середовища та життя і здоров'я людей внаслідок небезпечних техногенних впливів, які стали на сьогодні однією з основних проблем світового співтовариства, зумовили необхідність запровадження нових механізмів щодо запобігання їм, а також ліквідаційних та реабілітаційних заходів у разі настання негативних наслідків від екологічно небезпечної діяльності. Важливу роль у питанні вирішення цієї проблеми відіграє прийняття фундаментального нормативного акту, яким би урегулював увесь комплекс міжнародних суспільних відносин у сфері охорони навколишнього природного середовища та екологічного убезпечення.

Таким важливим універсальним нормативним актом може стати Екологічна конституція Землі, в основу якої пропонується покласти право людини і народів на безпечне навколишнє природне середовище, інші екологічні права, які мають забезпечуватися спеціальним юридичним механізмом, що охоплюватиме систему відповідних правових заходів, напрацьованих в окремих країнах та схвалених людством на міжнародному рівні. Реалізація такого механізму має підвищити якість навколишнього середовища планети на основі міжнародного співробітництва в інтересах теперішнього та майбутніх поколінь шляхом дотримання вимог про обмеження хімічних, фізичних, біологічних впливів господарської діяльності на нього.